

Csikós Attila, építész és tanítónő erdélyi házaspár gyermeke. 1942. augusztus 5-én született Ungváron. Kora gyermekkorában elvarázsolta a színház, tizenévesen már a Fő utcai rajzklubban tanulta a mesterséget. Káplár utcai otthonuk szomszédjai, az Operaház főfelügyelője, Vörös László és az Operettszínház dramaturgja, Kállai István voltak. Ők vezették be a kulissza-titkok világába, a színpad technikai ismereteibe.

A Marczibányi téri Általános Iskolában magyar tanárával, Benedek Elek unokájaként ismert Lengyel Máriával „színházasdit” játszottak iskolai feladatként. Tizenévesen már a családnak bérlete volt a Nemzeti Színház, a Magyar Állami Operaház, és a Vígyszínház előadásaira.

A Toldy Ferenc Gimnáziumban történelem tanára, *Antall József* határozta meg érdeklődési körét, művészeti érzékenységét. Hatására jelentkezett a *Kispesti Színház* pályázatára, felhívására, melyben színházkedvelő fiatalokat kerestek háttér feladatokra. Első munkája, az 1958-ban bemutatott Eisemann Mihály: *Bástyasétány 77* nagyoperett díszleteinek megtervezése volt. Tizenhét évesen már *Neogrady Miklós* tervező mellett volt asszisztens. Első mestere, Neogrady festőművész és díszlettervező volt, a József Attila Színház alkotója, Csikós ábrázolás technikai ismereteinek megalapozója. „Neogrady Miklós mesterségbeli tudása szinte utolérhetetlen volt. Azt tanította, hogy ceruzával is úgy kell satírozni, hogy a kenyér melegnek és a kés mellette élesnek tűnjön, mint a Leonardo-rajzokon.” (Épített varázslat, Csikós Attila művészete, Balassi, 2014. p. 13.) Közben a Káplár utcai otthonuk mellett működött MÁVAUT kultúrkörben is kapott szervezési és tervezési feladatokat. Első alkalommal a *János vitéz*t vitték színre. Az érettségi után a József Attila Színházban helyezkedett el díszletmunkásként. Mivel a zsinórpadlásra osztották be, így egy éven át figyelhette *Fodor Imre* igazgató, *Egri István* főrendező, *Gobbi Hilda*, *Bárdy György* és *Darvas Iván* színművészek művészi karakter-formálását. Egy évvel később már világosítóként dolgozhatott a színházban.

1962-ben sikeres felvételt nyert az Iparművészeti Főiskola építész főtanfolyámra, ahol építész – tervezőművész tanulmányokat folytatott. Édesapja beszélte rá az építőművészeti tanulmányokra, azzal az intelligenciával, hogy „a jó színházi díszlet, ha igazán jó, az mindig az építészetből fogan.” (Csikós Attila: Életem, sorsom, pályaképem, Magyar Iparművészet, 2012.4. p.60.) Professzora, a főiskola rektora *Pogány Frigyes* építész-esztéta volt. Mesterei, *Jánossy György* és *Szrogh György* építészek voltak. A tervezési feladatok, és az elméleti alapozás mellett megszervezhette az első főiskolai Rongyos Bált is, melyen az *Illés együttes* is fellépett.

Az *Egyetemi Színpadra* Ráday Imre, a József Attila Színház művészenek közvetítésével került még főiskolai hallgatóként. Részt vett a világítási híd létrehozásában, tervezésében, együtt dolgozhatott később egész pályáját meghatározó *Ruszt József* rendezővel az Aiszkhülosz: *Oreszteia*-ban, majd Csokonai: *Az özvegy Karnyóné s két szeleburdiak* című darabjában.

Az 1964-ben, Nancy-ban rendezett első *Egyetemi Világfesztiválra* az Egyetemi Színpad *Universitas társulatával utazott*, ahol előadásuk különdíját kapta a Ruszt József rendezésében színre vitt Karnyóné előadás, Csikós Attila látványterveivel, díszleteivel. Ebben az évben két alkalommal Párizsban is bemutatták az előadást. (A fesztivál szervezője: Jacques Lang, későbbi francia kulturális miniszter volt).

Az ünnepi játékok alatt kapta a *Bayreuth Festspielhaus* felkérését és lehetőséget arra, hogy pár napig díszletfestőként dolgozzon a színháznál. 1965. május 30-án érkezett Bayreuthba. De hamar, még azon a nyáron, tervező-asszisztens lehetett, rendkívüli munkabírásnak, kitartásának köszönhetően.

A *Festspielhaus* egy évtizeden át volt otthona, alkotói tevékenységének tere, tanítója. A „görög arénákra emlékeztető nézőtér járószintje közel ezer, földbe vert gerendán nyugszik, faszerkezetes, lépcsős megoldással. Az oszlopos nézőtéri falak és a páholyok is fából készültek, a hatalmas fedélszék alatt szintén faszerkezetes mennyezet függ. A színház akusztikája egyetlen általam ismert operaházéhoz sem hasonlítható. Az egyedi hatást csak

erősíti a hét méter mélyre süllyesztett, félig fedett zenekari árok. A színpad hatalmas, negyvenöt méter mély, hátsó és oldalszínpadokkal, amelyek közvetlenül csatlakoznak a mögötte lévő, szintén színpad nagyságú műteremhez, amely próbateremként is funkcionál.” (Csikós Attila: *Épített varázslat*, Balassi, 2014. p. 25.)

Ennek a térnek kihívásai határozták meg nemcsak nemzetközi színpad építészeti alkotásait, de később a *Magyar Állami Operaház* színpadára tervezett monumentális varázslatok technikáit és hangulatát. Nemcsak a terület nagysága, mélysége, rendkívüli teatralitása jelentett kihívást, de a fényeffektek beépítése is a zenés mesei világba. Hihetetlen precizitással és munkabírással, egyedül dolgozva, hajnalig festette Wagner: *Tannhäuser* gótikus mintázatú alapszönyegét, erre figyelt fel Wieland Wagner, majd Wolfgang Wagner. Nyolc évadon keresztül, májustól októberig tervezői asszisztenseként dolgozhatott a Wagner család művészeti vezetése alatt. „Hivatalosan csak asszisztense voltam Wolfgang Wagnernek, valójában a jobb keze. Ez a kifejezés ebben a kontextusban kissé morbid, Wolfgang jobb kezét ugyanis átlótték a háborúban, ezért nem tudott rajzolni.” (Épített varázslat, p.37.)

Csikós Attila tapasztalatait Bayreuth-ról fél évszázaddal később képes albumban (*Épített varázslat*, szerkesztő Soóky Andrea, Balassi kiadó, 2014.) is megjelentette: „Megtanultam az egyik legfontosabb színházi tudományt, a léptéket, a színpadi arányokat és lemértem saját teherbírássomat. Egy *Parsifal* világítási próba alkalmával 72 órát dolgoztam a színpadon, két órát aludtam a rongyraktárban, a többit megszakítás nélkül végig dolgoztam, mint díszletmunkás, tervezőasszisztens, rajzoló, festő.” (Viola György: Csikós Attila, az Operaház fantomja, Új Magyarország, 1995.07.03.)

1968-ban, Mikó András főrendező kérésére elvállalta a Magyar Állami Operaház tervezői feladatait. Érdekes adalék, hogy a főrendezővel is Bayreuthban találkozott először, Wolfgang Wagner mutatta be őket egymásnak. Első önálló tervezése Vámos László rendezésében *A trubadúr* volt, melyben, a főbb szerepekben Melis György, Simándy József, Moldován Stefánia, Oberfrank Géza debütált. Az előadás jelmeztervezője, későbbi állandó munkatársa, Márk Tivadar, az Operaház vezető tervezője volt. A fiatal tehetségeket felkaroló Vámos Lászlóval nemcsak az Operaházban, de a Szegedi Szabadtéri Játékok opera előadásaiban is számos alkalommal dolgozhatott.

Közben a Színház- és Filmművészeti Főiskola Ódry Színpadán is tervezett. Várkonyi Zoltán rendezésében mutatták be a *Hat szerep keres egy szerzőt* című Pirandello darabot, mellyel elkezdődött a művészi együtt gondolkodás Várkonyival is. Csikós Attilának elsősorban tér-tervező, díszlettervezői munkássága elismert, fontos megemlíteni, hogy már az Universitas számára is tervezett jelmezeket, sőt számos előadásban, Győrben, a budapesti *Huszonötödik Színházban*, az Ódry Színpadon a díszlet mellett a jelmez tervezését is ő jegyezte.

Az 1970-es évektől inkább pályáját is meghatározó, tekintélyes jelmeztervezőkkel alkotott együtt a rendezői koncepció színrevitele érdekében. A *Nemzeti Színházban* Schäffer Judit, Vágó Nelly, majd a *Szörényi-Bródy trilógiában* a Szegedi Szabadtéri Színpadon, Rátkai Erzsébet, a *Vigszínházban* és a *Pesti Színházban*, Jánoskúti Márta, Győrben Tordai Hajnal, az Operaházban előbb Márk Tivadar, később Velich Rita voltak alkotó társai. A nagy színházak mellett a Szegedi Szabadtéri Játékok, a Margitszigeti Színpad nagyszabású előadásaiban is igényt tartottak a Bayreuth-ban és a külföldi aréna produkciókban szerzett tér-konstrukciós tapasztalataira. Hiszen, ha a „nagy vízió megszületik, akkor pillanatok alatt megtelik a tér léttel.” (Épített varázslat, p.138.)

Az 1970-es évek közepén nagy hatással volt rá Maurice Béjart művészete, akit, egy vendégjáték alkalmával, a Magyar Állami Operaházban ismert meg. „Béjart, a Mester, több szcenikai feladattal is megbízott. Többek között egy zuhanó függőnyt kellett készítenem az egyik előadáshoz. Talán legsikerültebb koreográfiája, a Sztravinszkij zenéjére készült *Le Sacre du Printemps* – *Tavasziünnep*. Ebben egy adott dramaturgiai pillanatban le kellett

zuhannia egy hatalmas, fekete bársonyfüggönynek, és mögötte felragyognia a Napnak.”(Béjart bűvöletében, Épített varázslat, p.69.)

Első szakmai elismerését Magyarországon 1988-ban kapta, a *Doktor Zsivago* (rendező: Szikora János) szolnoki előadásának látványvilágáért. Az Országos Színházi Találkozó legjobb díszletéért járó *Színkritikusok díját* vehette át a látvány színpadi varázslatáért.

1992-ben *Ezüst Rózsa-díjjal* jutalmazták a Fővárosi Operettszínház *Cigányszerelem* bemutatójának díszleteiért (rendező: Vámos László).

Kiemelkedő munkásságában, a Szegedi Szabadtéri Játékok 1986-os *Jézus Krisztus Szupersztár* előadásának tervezése. Szürrealisztikus képei, filmszerű beállításai újszerű megvilágítást adtak az értelmezési lehetőségeknek. Megaprodukció volt a Szegedi Szabadtéri Játékok történetében az 1992-es *Carmen is*, háromemeletes arénájával, a modern színházi reflektorok és vetítők alkalmazásával. (Az előadást meghívták Kairóba is)

Csikós Attila, *Gundel-díjas* tervezője az évente rendezendő *Operabál* díszpáholyának, látványvilágának. A *Magyar Televízió* megbízásából három operaelőadás TV-film változatában is közreműködött: a *Bánk bán*, az *Anyegin*, és *A kaméliás hölgy* létrehozásánál. 1963-tól 2011-ig terjedő alkotói időszakban 342 opera, balett, zenés produkció, operett, prózai, televíziós és aréna előadás létrehozása fűződik nevéhez, (magyarországi és külföldi belsőépítészeti felkérések nélkül). Csikós Attila munkássága koránt sem lezárt életmű. 2014-ben a Thália Színházban Bereményi Géza: *Kincsem* előadásának díszleteit, az operaházban az Verdi: *Aida* Margitszigeti Szabadtéri Színpadra állításának látványvilágát tervezte.

Élete legszebb látványának és maradandó munkájának tekinti Csikós Attila *A denevér* arannyal bevont díszleteit a *veronai Teatro Lirico*-ban. Az szaksajtó méltatásai szerint, a forgó elemekkel, hátsó tükörfallal, millió üvegsillárral szcenírozott díszletet az olaszok percekig felállva tapsolták. Tervezett jelmezt is számos alkalommal, a legkiemelkedőbb a Dózsa Imre balett igazgató vezette chilei Operaházban létrehozott *Csipkerózsika* előadás volt, ahol huszonkét varrónő kivitelezte táncruháit a kreol bőrű balett táncosok részére.

Tervezett *Prinz Luitpold bajor herceg* felkérésére interaktív középkori falut a *Kaltenbergi Lovagi Torna* nyári játékaikhoz, valamint középkori favázas épületekkel gazdagított lovagi éttermet, tornyokat, tánctereket és fióktornyos nagy kaput, még emeletes tribünt is. *Coloradóban* a herceg felkérésére, építőművészként különleges vadásztermet, festett, fabetétes mennyezetű bajor sörházat, gazdagon díszített falakkal, látványos, pazar kilátással bíró teraszt tervezett. Így érthető, hogy hengerekben áll otthonában a skicc-pausz papír. Az elmúlt fél évszázadot szinte kizárólag tervezéssel és rajzolással töltötte, az épített varázslat megteremtése érdekében.

A *Bánk bán* című operafilm munkálatainál (rend. Káel Csaba, operatőr Zsigmond Vilmos, terv Csikós Attila, 2002.) különleges kihívás volt a megfelelő helyszín megtalálása: Lébény, Pannonhalma, Bélapátfalva után, végül a *Jáki templom* mellékhajójának román kori kis oltárát választották ki az alkotók. Nevét, alkotói módszerét ismerik Németországban, Itáliában, Franciaországban, az USA-ban egyaránt.

A terveken, tér-szervezésen túl, készített opera előadásokhoz plakátokat, lemez-borítókat, reklám-illusztrációkat is. A legjelentősebbek, Sopronban, Haydn: *Ember a Holdon* előadás plakátterve, vagy a különleges lemezborítók a *Bolero*-tól a Verdi operáig.

Elismert díszleteinek helyszínei nemzetközi nagyszínpadokon, *Lisszabon* – Teatro Sao Carlos Opera, *Monte-Carlo*, Operaház, *Trieszt* – Operaház, *Graz* – Schauspielhaus, *Bécs* – Theater der Wien, *München* -Deutsches Theater, *Frankfurt* – Alte Oper, *Stuttgart* – Aréna, *Verona* – Aréna, *Ljubjanai* Operaház, *Kaltenberg* – Lovagi Játékok, *Chilei* Operaház, *Vail* – Colorado, *Kokura* – Japán.

Csikós Attila életútját, sorsát először 2012-ben összegezte a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének felkérésére, Zsennyén, a XVI. *Belsőépítészek Országos Találkozójának* konferenciáján.

2013-ban a Vigadó Galériában rendezett *életmű – kiállítása „Álomvilág”* címmel mutatta be rajzait, előadásainak látványvilágát, a Magyarországon és külföldön bemutatott építészeti alkotások előadásainak fotóival gazdagon illusztrálva.

2014-ben jelent meg *„Épített varázslat”* című önálló kötete, képes albuma munkásságáról a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával.

Csikós Attila, Jászai Mari-díjas tervező, a Magyar Köztársaság Kiskeresztjével, Oláh Gusztáv Emlékplakettel, Kossuth-díjjal és Gundel-díjjal kitüntetett művész, a Magyar Állami Operaház Mesterművésze, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, akadémikusa.

[2016]

Az életrajzot összeállította: Turnai Tímea színháztörténész, a szcenikai gyűjtemények vezetője (OSZMI)

Életrajzi adatok

Születetési adatok

Ungvár, 1942. augusztus 5.

Iskolák, tanulmányok

1956–1960 Toldy Ferenc Gimnázium

1961 Budai Nagy Antal Gimnázium, magántanulóként érettségi vizsga

1962–1967 Magyar Iparművészeti Főiskola, építész főtanszak, építész- tervezőművész

Művészeti szervezeti tagság

2013– Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja

2013– A Magyar Állami Operaház Örökös Tagja, Mesterművésze

Színházi tagság

1963–1966 Egyetemi Színpad

1960–1962 József Attila Színház

1965–1973 Bayreuth-i Ünnepi Játékok, Festspielhaus tervező asszisztense

1968–1979 Magyar Állami Operaház szcenikai vezetője

1979–1982 Népszínház vezető tervezője

1982–1989 Nemzeti Színház díszlettervezője

1990–1992 Magyar Állami Operaház tervezője

1992– Magyar Állami Operaház vezető tervezője